

V současné době probíhá u nás kromě regenerace pražského krysařika, plně historickými prameny vcelku dobře doloženého, také regenerace jiného původního domácího plemene, chodského psa. Poměrně podrobně o ní referuje v článku Chodský pes v časopise Chovatel (č. 8/88) Ing. T. Schmidtová. Její článek je provázen reprodukcí známé ilustrační perokresby Mikoláše Alše k Psohlavcům Aloise Jirásky. Kresbě dominuje postava Choda na pozadí lesa a kousek od její pravé nohy sedí pes. Popisek pod obrázkem v časopise uvádí: „Chodského psa známe z Alšových ilustrací k Psohlavcům.“

„A jaký by to byl závěr chodské výstavy v Domažlicích, kdybychom nenavštívili Hrádku v Domažlicích, vrch vysoký téměř 600 m, kde je postaven třímetrový pomník Jana Koziny. Ten zobrazuje Choda, který pozorně sřezl okolí. Má dlouhý plášť, chodský širák, v jedné ruce čakan, v druhé majestát a u nohou mu sedí pozorně soustředěný pes, kterého jsme si znovu prohlédli a porovnali s typem regenerovaného plemene — chodského psa. Ano, je to on — a ten k Chodsku plně patří!“ uvedl v reportáži o obilní výstavě psů ČSCH v Domažlicích v čís. 8/88 našeho časopisu Ing. J. Fíndejš. Z výše uvedeného by se mohlo zdát, že chovatelský cíl při regeneraci chod-

ský v sobě má cosi z antiky a cosi ze středověké módy evropské... Konec konců to, co na perokresbě zde již citované třímá v rukách Alšův Chod, také není chodský čakan, ostrá sekera na dlouhém toporu, jež byla nejen pracovním nástrojem, ale — a to hlavně — pádnou a velice účinnou a nebezpečnou zbraní. Chod na obrázku drží v rukách spíše vycházkovou hůl s kovovou rukojetí. A pes sedící na tomto ilustračním obrázku u jeho nohou připomíná dosti nápadně sošulturní římských (nejspíše ovčáckých) psů (nesprávně molossů) z uměleckých sbírek ve Vatikanu (o těchto sošulturních psích psali v článku Co je molosský pes?, Pes 6/87, str. 20). Je tudíž možno pokládat tohoto psa s klidným svědomím za věrný obraz typického chodského psa z dob dávno minulých? Stěžl.

O existenci chodského psa není třeba pochybovat (viz dále), otázka ale zní, jak mohl vypadat... Bude třeba začít u Chodska a u Chodů, jeho obyvatel. (Obě pojmenování jsou samozřejmě odvozena od slovesa choditi, neboť obyvatelé Chodska konali svoji strážní službu tím, že stále chodili či obcházel při ostraze pohraničního hvozdu a jím procházejících cest, zemských stezek, vedoucích do Bavorska.) Chodsko je vlastně část Českého lesa, jejímž nejvyšším vrcholem je 1402 m vysoký Čerchov, oblast v níž se na-

Chod na stráž (výřez z kresby perem M. Alše z roku 1899). Frontispice — Psohlavci

K regeneraci chodského psa

ského psa je jasný — přiblížit se co nejvíce typu, zachycenému v těchto uměleckých dílech. Nebylo by to v historii kynologie nic nového, známe případy regenerovaných plemen, pro něž předlohou bylo jejich zobrazení v uměleckých dílech minulosti. Jako příklad by bylo možno uvést malé anglické španěly, kteří byli šlechtěni k obrazu svému podle toho, jak byli zachyceni na historických dobových malbách. A zde jsme u vlastního problému — jak kresby M. Alše k Jiráskovým Psohlavcům, tak pomník Jana Sladkého (řečeného Kozína) na Hrádku u Domažlic není v žádném případě dobovým zobrazením někdejšího chodského psa a ani jím být nemůže, vždyť jde o díla „mladá“, z hlediska historie takřka současná... Výše zmíněná ilustrace Alšova, signovaná v levém dolním rohu, je opatřena letopočtem 1899 a 3,2 m vysoká socha Jana Sladkého — Kozína (který žil v letech 1652—1695), na 585 m vysokém vrchu Hrádku nad obcí Újezd (5 km západně od Domažlic), od Č. Vosmíka a J. Hoška, je z roku 1895. Tato umělecká zobrazení chodského psa vznikla tedy asi o dvě stě let později, než žil a zemřel známý a Jiráskovým dílem proslavený vůdce Chodů (či jeden z předáků jejich vzbouření proti W. M. Lammingenovi, Chody zvanému Lomikar). A tato zobrazení je sotva možno pokládat za autentická a po kynologické stránce věrná, vždyť vlastně v Kozinově době Chodové již svoji strážní službu nekonali a své psy původním způsobem nepoužívali. Sotva lze předpokládat, že pro svá umělecká díla hledali autoři, pokud jde o psa, vhodnou předlohu na Chodsku.

Při vůli účtět k umění a dílu M. Alše je třeba si uvědomit, že mnohé z detailů toho, co ve svých dílech s historickou tematikou ztvárňoval, ponechával vlastní fantazii. Tak je např. známo, že jeho staří Slované jsou přioděni šatem,

cházejí dva průsmyky, Domažlický a Všerubský, k nimž v dobách minulých, už v raném středověku, vedly jinak neschůdným a téměř neprostupným pralesem dvě zemské stezky vedoucí z Prahy do Bavor. Ty sloužily především obchodu, ale v dobách válečných po nich mohl na české území proniknout nepřítel. Proto bylo třeba je pečlivě sřezit, případně i uzavírat záseky, hrozilo-li bezprostřední nebezpečí (a to hrozilo již od začátku 9. stol. prakticky neustále) — a to byly úkoly Chodů.

Pomezní hvozdy, pokrývající přirozené, horstvy tvořené hranice Čech, byly v časném středověku prakticky liduprázdné. Byly divočinou, kde člověk trvale nežil. Proto se také předpokládá, že předkové Chodů byli do oblasti Českého lesa, jež tvořil hranici s Bavorskem, přesídlení, a to na pokyn, rozkaz či přání panovníka. Hovoří se o 9. a 10. století, jindy o době vlády knížete Břetislava I. (11. století). Strážní úkoly Chodů zaznamenal jako vůdce první ve své veršované kronice z let 1310—1315 takřčený Dalimil, a to když hovořil o nařízeních knížete Břetislava I. z roku 1040. Teoril o tom, odkud Chodové pocházejí, je několik. Jedna mluví o jejich polském původu, jiná o slovenském, další autoři věří, že jsou Chodové českého původu, a to se také zdá být nejpravděpodobnější. Jejich předkové stěžl mohl být z rozkazu či na přání panovníka přesídlení do oblasti dnešního Chodska v 9. století. Tehdy totiž ještě neměly Čechy jednoho panovníka, ještě zdaleka nebyly sjednoceny pod nějakou centrální vládou, tvořila je jednotlivá kmenová knížectví. Ta se sice, hrozilo-li jim nebezpečí ze strany franké říše, dočasně sjednocovala či spojovala, ale tato dočasná jednota se ihned zase rozpadala pomíno-li akutní nebezpečí nebo když se zájmy a cíle jednotlivých kmenových vůdců — knížat začaly rozcházet.

Ve druhé polovině 10. století začal proces sjednocování jednotlivých v Čechách žijících kmenů pod vládou Přemyslovců, jimž původně náležel zřejmě jen střed Čech. Do té doby uznávaly většinou různé české kmény nazývaly

Znak Chodů (kresba perem M. Alše z let 1899—1900, výřez). Titulní list ke knize A. Jirásky Psohlavci

Přemyslovců jen formálně (pokud ji uznávaly vůbec) a ti ponechávali vlastní vládu v rukách jednotlivých kmenových knížat. Ale nyní nastalo období, kdy Přemyslovců přebírali (anebo se snažili přebírat) celé české území pod svoji přímou a bezprostřední správu. Sjednocovali proces vrcholil v této fázi budováním nové hradské správy (zakládáním nových, přemyslovských hradišť), došlo i k jiným změnám a je velice pravděpodobné, že právě v této době se chtěli panující Přemyslovců zabezpečit v oblasti Českého lesa pomocí sem odkudsi přesídlených předků Chodů, jimž — jako protihodnotu za výkon významné a nesnadné služby — přiznávali a zaručovali (byť jen ústně) různé výhody, výsady a práva, kterým se ostatní poddaní nemohli těšit. Vzhledem k trvalému potenciálnímu nebezpečí, jaké pro mladý český stát, stále ještě se konstituující, představovala expansivní politika Východo-franké říše, je to pochopitelné. Zdá se také, že služba, kterou Chodové konali, fungovala již v době Břetislava I. zcela spolehlivě a je proto pravděpodobné, že předkové Chodů žili na Chodsku skutečně již od druhé poloviny 10. století.

Stejně tak, jako je jisté, že Chodové (v literatuře, zvláště v beletrii, se většinou udává „od nepaměti“) konali na bavorsko-českém pomezí strážní službu významnou pro obranyschopnost země, je možno pokládat za jisté, že ji konali se psy. Kdyby ji totiž dělali bez psů, byla by mnohem méně účinná. Důležitosti své služby si také hrdí Chodové byli vždy vědomi, podle toho si počínali (při

svých pozdějších nekonečných sporech se Švamberský, s pobělohorskou vrchností, Lammingeny, a s panovníkem), a je tudíž jisté, že k jejímu výkonu psy užívali do určité míry obdobně, jako je dnes používá Pohraniční stráž. Jde jen o to, jací psi to byli, jaké psy Chodové používali, jak tyto psi vypadali... Mnohem pozdější vyobrazení, o nichž jsme výše hovořili, nám v tomto bodě nepomohou, nejsou a nemohou být průkazná, i když není nutno pochybovat o tom, zda se neorganizovaně chované zbytky chodských psů mohly uchovat do současnosti — samozřejmě mohly.

Víme, že k služebnímu výcviku jsou nevhodnější různá plemena ovčáckých psů, a to především příslušníci rodiny či skupiny původních evropských ovčáckých psů, tj. ovčáků se vztyčenými, na vrcholu více nebo méně zašpičatělými ušními boltci, s lehce zašpičatělou čenichovou partíí obličejové části hlavy a s osrstěním krátkým, dlouhým nebo i hrubým (je-li osrstění dlouhé, je vždy obličej stejně jako koncové části končetin osrstěn krátce), typu starého německého ovčáka. Původní domovníou těchto psů, kteří se v Evropě poměrně dost pozdě, až po skončení třicetileté války (1648), začali uplatňovat jako ovčáci (alespoň ve větších měřítku), byly západní oblasti kontinentu. Za jednu z nejuvýchodnějších původních forem evropských ovčáků, jež se zachovala dodnes, můžeme považovat chorvatského ovčáka, ale také třeba maďarského mudliho, což znamená, že i u nás, na českém území, mohli v dávné minulosti, už v raném středověku (ale i dříve), původní evropské ovčácké psy žít (byť se třeba jako ovčáci ještě neuplatňovali). Byli to či mohli to být psi blízcí nějakým takovým psům, z jakých při šlechtění moderního německého ovčáka vycházel rytmistr M. v. Stephanitz, v Německu dosti často nazývaní ovčáckí špicové. Je známo — tělesná stavba to dokazuje stejně tak, jako celkem úplně plynulá řada přechodů, nedovolující v některých případech určitě plemeno bezpečně zařadit ke špicům nebo k původním evropským ovčákům —, že špicové a evropské ovčácké psy jsou velmi blízké spřízněni. Z určité velice proměnlivých psů (co do velikosti, osrstění i zbarvení) původní populace mohla právě na Chodsku, díky jeho izolovanosti, vzniknout a zřejmě i vznikla působením procesu, kterému říkáme reprodukční izolace, svébytná forma, dobfé odlišná od populace výchozí, samostatné plemeno, chodský pes anebo snad — možná lépe a přesněji — chodský ovčák.

Pouze obecné povědomí zachovalo představu, jinak bohužel v současnosti nedoložitelnou, že chodský pes byl poněkud menší než je dnešní německý ovčák, a že měl tělo kryté delší srstí, než jakou nacházíme u soudobého německého ovčáka. Připočteme-li k tomu znaky tělesné stavby, jež jsou dány velice pravděpodobnou příslušností formy k autochtonním evropským ovčáckým psům (tj. vztyčené ušní boltce, mírně zašpičatělá čenichová partíe lebky, typ osrstění — delší na těle, v obličejí a na koncových částech končetin krátké), zjišťujeme, že co do velikosti, osrstění a stavby těla nemusel být chodský pes či ovčák nepodobný např. finskému plemeni lapinporokolra, stojícímu vývojově někde mezi evropskými ovčáky a špicovitými psy, plemeni, jež se ve své vlasti uplatňuje při pasení sobů, ale — v poslední době čím dál tím častěji — také jako pes služební, vhodný ke služebnímu výcviku (za služební považuje plemeno IFCI). Pracovní vloh a schopnosti, jež regenerovaný chodský pes vykazuje, jsou svým způsobem nepřímým důkazem právě uvedeného. Takto chápáno bylo by plemeno chodský pes pravděpodobně jedním z nejstarších a nejpůvodnějších plemen ze skupiny služebních psů.

Pokud jde o typ hlavy chodského psa či

ovčáka, přímo se nabízí A. Jiráskem uvedená a M. Alšem ztvárněná silueta hlavy typického ovčáckého psa (s poněkud delší srstí na krku) na standardě Chodů, podle níž se jim také říkávalo Psohlavci. Ovšem situace kolem standardy, kolem tohoto znaku Chodů, stejně jako kolem jejich pojmenování podle něj, je přinejmenším nejasná. Ve skutečnosti, pokud je známo, byla znakem Chodů již zmíněná sekera čakan nebo pár plstěných bot. Tyto symboly souvisely s výkonem služby Chodů zcela pochopitelně, ale totéž by bylo možno říci o psu. Alois Jirásek si asi při psaní Psohlavců v tomto bodě nevymýšlel. O dvacet let dříve, než Psohlavce psal, v roce 1864, vyšla (jak uvádí M. Ivanov, Podivuhodné příběhy, Práce, Praha, 1979) německá práce J. A. Gabriela o Chodsku. Uvádí se v ní mimo jiné, že se Chodům přezdívá Psohlavci, v němčině Hundsköpflige, a to proto, že mají či měli na svém praporci hlavu psa jako symbol věrného strážce domu. Odkud J. A. Gabriel tuto informaci čerpal, není známo, jinde v literatuře nikde nic podobného není, ale jestliže používali Chodové jako symbol jednou svůj čakan a podruhé „služební“ boty, proč by byli nemožili používat hlavy (dříve) zase jako symbol věrného strážce (jak se sami počítávali) siluetu hlavy psa...

Označení Hundsköpflige — psohlavci je známo celkem běžně. Problém je v tom, že sami Chodové jej nikdy neužívali, sami se takto nenazývali, na druhé straně hranice ovšem, v Německu, bylo běžné Mělo — údajně — přidech hanlivý, byla to zkrátka přezdívka, kterou prý Chodové počítávali jako potupnou. Možná, že zde tkví klíč k řešení problému: Pokud někdy v 16. století byl počítován na Chodsku název psohlavci jako hanlivá přezdívka jeho obyvatelům neblbě znějící, mohl být starší či původnější symbol jejich služby, pes (psi hlava), nahrazen symbolem jiným, novým, čakanem nebo botami. Vždyť je známo, že svoji službu konali Chodové na bavorskočeském pomezí již o několik století dříve. Jinak řečeno, symboly, kterých užívali, se mohly v průběhu doby, mnohých staletí, měnit.

Vezmeme-li v úvahu obrovský areál rozšíření různých lokálních variet starého německého ovčáka v německy mluvících zemích sousedících s Čechami, můžeme právem předpokládat, že i u nás se vyskytovaly formy podobné či dokonce spřízněné (tak jako třeba u plinců — malý hladkosrstý plinc na německé straně a pražský krysařík na české), zvláště v západních Čechách. Pak by snad bylo možno uvažovat i o tom, že M. Aleš nezvolil jako symbol Chodů siluetu psi hlavy typu německého ovčáka (přesněji typu starého německého ovčáka) úplně náhodou...

To je ovšem pouhá domněnka, kterou zatím nelze nikterak dokázat. Důležité je, že můžeme mít za nezvratně prokázané (charakterem služby, kterou Chodové po staletí konali), že na Chodsku zvláštní, svébytná forma psa ze skupiny původních evropských ovčáckých psů vznikla (díky reprodukční izolaci) a existovala. Tito psi zřejmě přicházeli o své původní uplatnění tak, jak se postupně měnil ráz pohraniční krajiny (prales mizel, hvozdy byly mnohdy vykáceny, zemské stezky nebyly již jediným možným místem vstupu nepřátelských vojsk do země) a jak ztrácela na významu činnost, kterou Chodové dělávali. Snad se potom mohli ještě chodský pes tu a tam uplatňovat jako ovčák, snad se místy zachoval jako hřidací pes vynikajících povahových vlastností (vše svědčí o tom, že ano). Je možné si představit, že i přes dlouhá léta ba staletí zapomnění a přesto, že zůstala až do našich dnů organizovaným chovem nepodchycena, nerozplynula se tato stará, původní a bezpečná věc prošlechtěná forma v populaci by velice pravděpodobně byla v populaci kříženců zcela a beze zbytku, a že jí cí kříženců zcela a beze zbytku, a že jí bude možno cílevědomým postupem regenerovat.

Ivan Stuchlý

Shora dolů:

Chodský pes, produkt prvních snah o regeneraci, připomínající v typu opravdu nápadně finské plemeno lapinporokolra

Lapinporokolra, finské plemeno, stojící vývojově na rozhraní mezi ovčáky evropského původu a špicovitými psy, používané při pasení stád sobů a jako pes služební

Norský buhund, severské plemeno psa špicovitého původu, jenž se uplatňuje jako ovčák

Belgický ovčák tervuieren, typický zástupce ovčáckých psů pocházejících z Evropy, kteří evidentně jsou (podle stavby těla) blízké spřízněni se psy špicovitými